

Հնչակեան Կուսակցութենէն արտաքսուած Աւետիս Նազար-
բեկեան անուն անձը Լոնտոն դատարանին դիմած է, յայտարար-
ելով որ «Հնչակ» անուն թերթը «երա անձնական սեփական-
ութիւնն է»: Մինչև դատին վերջնալը Կուսակցութեանս
պաշտօնական թերթը առանց անունի կը հրատարակենք: Կու-
սակցութիւնը և հայ հասարակութիւնը պետք չէ շփոթեն այս
հրատարակութիւնը յիշեալ անձին հրապարակ հանած «Հնչակ»
թերթին հետ:

ՀԱՅՍՏԱՆԻ Կեդրոնական Վարչութեան Հնչակեան Կուսակ-
ցութեան.

Mr. L. Frank,
99, FRITHVILLE GARDENS,
SHEPHERD'S BUSH, LONDON, W.

ՄԷԿ ՀԱՅՐԵՆԻՔ, ՄԷԿ ՆՊԵՏԵԿ, ՄԷԿ ԲԵՆԵԿ

Հերոս, աշնան ջարդերէն ետքը, եւրոպական պետու-
թիւնները միարանելով որոշեցին թէ ժամանակ տալու է
սուլթանին Հայաստանի բարեկարգութեանը համար: Նոյն
միջոցին Համիտ Սոլտանի Նամակ մը կը գրէր ու կը խոս-
տանար, իր «պատուոյն» վրայ կը խոստանար — Սեփ-
արդասպանին պատիւը!! — բարեկարգել երկիրը: Տա-
րին դեռ չի բոլորած Համիտ նորէն մորթեց Հայերը. աս
անգամ Եւրոպայի աչքին առջև ալ: Հիմա այն խաղը կը
վերսկսի:

Եւրոպայի խաղը նոր չէ սակայն. քառսուն տարի առաջ
ալ քրիստոնեաներուն վիճակը պիտի բարերոխուէր. 1851 ի
Խալիթը — Հերիթը մեծամեծ խոստումներ կուտար քր-
իստոնեաներուն: Բայց ժամանակին Պատրիարքը եկե-
ղեցիին բռնեց ժողովրդին «աւետել» ետքը սուլթանին
«շորհած մեծ բարիքները», կը ցածցնէր ձայնը ու տխրա-
հնչակ շեշտով մը որ դարերու փորձառութեան արձագանգն
էր, կը յիշեցնէր այդ ժողովրդին թէ

— Ի վերայ այս ամենայնի, օրհնեալ ժողովուրդ,
թագաւորնիս Տա... ճի... է:

Եւրոպայի մը բառով նրբամիտ եկեղեցականը կը հաս-
կըցնէր հայ ժողովրդին թէ պէտք չէ խաբուի «Խալիթը-
Հերիթ» ներքէ քանի որ երկրին թագաւորը «տաճիկ» է,
այսինքն քանի որ երկրին վարչութիւնը տաճիկական ձեռ-
քերու մէջ է: Ե՛հա քառսուն տարի է փորձառութիւնը ա-
մէն օր ցոյց կուտայ թէ կարելի չէ բարեկարգութեան
նշույլ մը յուսալ ո՛ր և է նահանգի մէջ ուր վարչութիւնը
«տաճիկ թագաւորին» բացարձակ հրամանատարութեանը
տակն է: Չգնէր թիւրքիայէն անջատուած երկիրները,
ասդին Լիբանան, Սամոս, Կրետէ չէին կրնար իրենց վի-
ճակին ամենաթիկն փոփոխութիւն մը իսկ սպասել առանց
քրիստոնեայ վարչութեան:

Տաճիկական վարչութիւնը ապստամբ է բարեկարգու-
թեան ո՛ր է դադարի դէմ: Ինչ որ «Թրքական կառա-
վարութիւն» կը կոչուի աւաղակներու ընկերակցութիւն մը
եղած է միշտ: «C'est une association de brigands» կը
յայտարարէր Ներսէս Պատրիարք «Թապիլ» ի թղթակից
Սարգիս Սալուսին, թիւրք կառավարութեան համար:

Պոլսոյ սուլթանը ով որ ալ ըլլայ ան այդ գիշտութիւն

աւաղակախմբին պետն է: Սուլթան մը միշտ մարդասպան
մըն է. ոճրագործութիւնը իր պաշտօնին բերմունքն է. ա-
մէն սուլթան պէտք է քրիստոնեաներու կոտորածի մը յի-
շատակը թողու: «Խարի» Սուրատի օրով Պաթախի
ջարդը, «վեհ» Վիլի օրով Լիբանանի ջարդը, «աշիւ»
Սեփարի օրով Կիստորականներու ջարդը: «Վ Լիւանորո-
գիւ» Սահմուտի օրով յունական ջարդը ու աւելի ետք
Օւլթիլի: Սուլթանի և սուլթանի միջև տարբերութիւ-
նը «պղտիկ» կամ «Սեփարդասպան» ըլլալու մէջ կը
կայանայ. աս տարբերութիւնն ալ զլիսաւորապէս պարա-
գաներէն կախում ունի: Եւրոպական աչքին առջև Հա-
միտի մեծ արժանիքը այն է որ կըցաւ «Սեփարդաս-
պան» կոչուիլ, մէկ անգամէն ջարդելով իր եղբորը, հօր-
եղբորը, հօրը օրով կոտորուած քրիստոնեաներուն հա-
մագումար թիւին քառապատիկ, հնգապատիկ թուով քը-
րիստոնեայ:

Տաճիկ վարչութեամբ բարեկարգութիւն չի կրնար
ըլլալ: Եւրոպայի մոտեցող պատմական իմաստասիրութեան
ընդարձակ տեսութիւններու մէջ կը բաւէ միայն աւելի առ-
ջև բերել թիւրքիոյ վերջին քառսուն տարուան պատկե-
րը, համոզուելու համար թէ բարեկարգութիւնը, այսինքն
վերածնութիւնը, անհնարին է տաճիկական իշխանութեան
միջոցաւ:

Խորիմի պատերազմէն ետքը թիւրքիա մեծ ապստամբի
մը վիճակուած կրնար համարուիլ: Իր պատմական թըշ-
նամին, Սուսիան, յաղթուած, Սեփարիէն ալ վտանգ
չի կար Պոլսոյ համար, թիւրքիոյ ամբողջութեան պահ-
պանումը կենսական մաս կը կազմէր Եւրոպայի քաղաքակա-
նութեանը, Կափոէնի Վ սուլթանին դարավիզն էր, և
մեծ պետութիւնները իրենց հովանիին ներքեւ առած էին
տաճիկական տիրապետութեան շարունակութիւնը, Եւրոպա-
յի գրամատենները վտահայտէն կը հոսեցնէին իրենց ոսկին
Տաճիկաստանի դանձը, փոխառութիւնները միկարով կը կա-
տարուէին, Պաղը-Լին երկրին կառավարութիւնն էր ու
իր, պետական անձնը եւրոպական քաղաքականութեան մէջ
աղնածիլի անուններ էին, անոնք կը կոչուէին Բէշտա,
Պուտա, Լին: Պարագաներու այսքան սքանչելի դաշնակ-
ցութեան մը մէկ մասը միայն իսկ կը բաւէր վերականգ-
նելու համար ոչ թէ պատերազմէ մը յաղթական դուրս
ելած երկիր մը, որպիսին էր թիւրքիան Խորիմէն յետոյ,
այլ մինչև իսկ պարտասեալ, ողբալի, ջախջախուած պե-
տութիւն մը: Երջանկութեան բացուած այդ թուականէն
ճիշտ քան տարի ետքը Տաճիկաստան անանկութիւն կը
հրատարակէր: Ու այդ քան տարուան ժամանակամիջոցին
Լիբանան աղատած էր, Կրետէ քանի մը անգամ գըլիս
վերուցած, Օւլթիլուն Վիլի վաշայի բանակը ջարդած,
Հերզէկ-Պոնիա զենքի դիմած, Պոլսոյ ապստամբ, ու
ամենուն պատկ, ուսումիան բանակը վրան կը զարնէր Սան-
Սթէֆանո: Ե՛հա թէ ինչ օգուտ ունեցան թիւրքիոյ հա-
մար իր թշնամիին պարտութիւնը, Եւրոպայի պաշտպա-
նութիւնը, գրամատեններու փոխառութիւնը, թիւրք
քաղաքագետներու տաղանդը:

Ահա հիմա ուսու և թիւը պատերազմէն ետքը բոլորած քսան տարուան շրջանին մէջ ճշգրտոր եղած տաճկական կայսրութիւնը երբ ալ ոչ վարկ ունի, ոչ պաշտպան, ոչ քաղաքագէտ տաղանդ, այլ ամէնուն տեղ վայրագ, մոլեգին, ապուշ բռնակալ մը, հիմայ է որ թիւրքիւն պիտի կրնայ բնել ինչ որ խրիմէն ետքը, այն հրաշալի ժամանակէն ետքը, անկարող եղաւ բնելու:

Այս մենք հայերս բարեկարգութեան երես տեսնելու յոյս չենք կրնար տածել տաճկական իշխանութեամբ. մինչև իսկ սուլթանի փոփոխութեան հեռապատկերն անգամ մեզի չի կրնար շլացնել: Տաճիկ սուլթան մը կրնայ ջարդել բայց չի կրնար բարեկարգել:

Եւս ճշմարտութիւնը զոր ամէնքս ալ աշէկ գիտենք երբեք աչքէ չի հեռացնենք. բայց երբեք չի մոռնանք նաև թէ միայն պատմական ճշմարտութեան մը տեղեակ ըլլալով չէ որ ազգ մը իր վիճակը հիմնովին կը յեղաշրջէ: Տաճկական վարչութեան տեղ քրիստոնեայ վերին վարչութիւն մը հաստատելով է որ մեր կացութիւնը պիտի սկսի փոխուի: Հայ Եկեղեցականութեան նպատակն է այդ բարեխոսութիւնը իրականացնել: Հիմա ալ ժամանակն է որ աւելի ճշգրիտ ծրագրով, աւելի բնդարձակ միջոցներով գործենք:

Միայն պէտք է ունենանք ազգային պահանջումներու որոշ, յստակ ծրագիր մը. հայ ազգը դիտանալու է թէ ի՞նչ կուզէ: Առևտրական շնորհք այդ ծրագիրը այլ ազգային: Եւրոպայ հայ ազգը մէկ հոգով, մէկ սրտով այդ ծրագրին իրականացումին պէտք է աշխատի: Պատրաստ ունինք այդ ծրագիրը. թէև միայն Հնչակեան Առևտրականութեան կողմէն ներկայացուած, բայց ընդհանուր ազգային կոչուելու պայմանները կը պարունակէ:

Եւրոպայի ծրագիրը 1895 սեպտեմբեր 18/30 ին իբր Գայտաբարութիւն ներկայացուեցաւ դրան, եւրոպական տէրութիւններուն, ամբողջ աշխարհի: Հայ ազգը ամբողջապէս ծափեց այդ ծրագրին, և ոչ-հնչակեան գործիչները զայն ներկայացուցին իբր ազգային պահանջումներու յայտագիր: Իսկ օգոստոս 14/26 էն ետքը Վաշինգտոնի Առևտրականութեան պահանջումներն ալ, որոնք հաղորդուեցան եւրոպական պետութիւններուն, նոյնանման էին մեր ծրագրին պարունակութեանը:

Եւրոպայի ծրագիրը գործնականապէս ազգային է. անոր իրականացումին աշխատինք: Եկեղեցականութեան Առևտրականութիւնը, որ հայ ազգին փրկութեանը աշխատող մեծ մարմինն է, ան կրնայ միայն այդ ծրագիրը գործադրել տալու ամէն միջոցները խորհիլ և տնօրինել:

Յաջողութեան համար երկու կենսական պայման կայ. ամբողջ հայ ազգին աջակցութիւնը, Եկեղեցականութեան Առևտրականութեան երկու մեծ մարմիններուն համերաշխ գործակցութիւնը:

Եւրոպայ հայ ազգին փափագն է, պահանջն է այդ համերաշխութիւնը: Հայ ազգը կարօտ է առաջնորդողի մը իր փրկութեան մեծ գործին մէջ. այդ փրկութեան աշխատող երկու մեծ մարմինները երբ ձեռք ձեռքի տան հայ ազգը պիտի գիտնայ թէ որուն պիտի նուիրէ իր բոլոր ուժերը: Հնչակեան Առևտրականութեան Ընդհանուր Ժողովը ջնջեց անցեալին այն բոլոր հետքերը որոնք պառակտիչ ոգին անշէջ պահելու կը ծառայէին, և Առևտրականութեան կազմակերպութեան մէջ մտցուցած հիմնական փոփոխութիւններով ապահովեց ճշմարիտ հայրենասիրութեան ուղղութիւնը:

Երբ հայրենիքը մէկ է, նպատակը մէկ է, մէկ պէտք է ըլլայ նաև պատերազմող բանակն ալ:

ԳԼՅԹՈՒՆԻ ԵՊԻՍԿՈՒՍԻՈՒՄԻՆ

ՔԱՌԱՅՈՒՆ ԵՒ ՀԻՆԳՕՐԵԱՅ
ՊԱՏԵՐԱԶՄ

1895 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 24-ԷՆ — 1 ՓԵՏՐՎԱՐ 1896

Հատ դառն ու ողբալի էր մեր կորուստը. թէպէտ 4 էր մեռած քաջերու թիւը, բայց չորս հազար կարժէին: Օւլթիմուսի այն արտաքոյ կարգի քաջերէն էին, որոնց մէջ եթէ պրահմանութեան հաւատարմի, պիտի յայտարարէի թէ՛ առիւծներու հոգին փոխադրուած է:

Մէրկէնեան Պապան բարձրահասակ, յաղթակազմ և գեղեցիկ երիտասարդ մըն էր և հազիւ կը լինէր 32 տարեկան. ճշմարիտ ասպետի մը ձևն ունէր. զաւակն էր Օւլթիմուսի ամենահին և մեծ գերդաստանի մը, որ թէպէտ իշխանական չէ եղած, բայց միշտ բարեկեցիկ և զինուորական: Տաճիկ կառավարութեան Օրաւնոցի համար Պապան զաւակն էր և ծանօթ շատ թուրք սպաներու, որոնք տեսած էին անոր զարնուիլը և անոնք անգամ վշտացած էին այդ քաջի մահուանը վրայ: Իր փոքր եղբայրը, Մարաշի առաջին կոտորածին, նոյն քաղաքի մէջ կողոպտած, բանտարկած և սաստիկ չարչարած էին, որի լուրը իրեն հասած էր և զինք կատաղեցուցած:

Առևտրական Խաչերը Վարկաշար թաղի մի հասարակ ընտանիքի հերոս զաւակն էր և հազիւ կը լինէր 40 տարեկան, բարձրահասակ և ներքակազմ. եղջերուն անգամ ասոր չափ վաղէլ էր գիտեր: Օւրնուէն մէկ օր առաջ Սանք եկած էր, իրենց մեծերու կարգադրութիւններն հաղորդելու. ճշմարիտ հերոսի մը ոգևորութեամբ կը պատմէր և կը խրախուսէր ժողովուրդը իրենց լեղուի չոր և կտրուկ պերճախօսութեամբ: Մի երբեք չէր գուշակեր և տեսներ տխուր և աղետալի օրեր, այլ յաղթութեան երգ կերպէր: Սանքէն դառնալէն յետոյ միայն մի քիչ տըխրած էր, լուռ և թաքուն կերպով, որովհետեւ իրեն արժանի և սիրական կինը փամփուշտներ լեցուցած պահուն զարնուած էր, թշնամիի գիշեր ատեն արձակած մի գրնդակէն, որ պատուհանէն եկած սրտին խրած էր: Խաչերը առաւօտուն, երեսը խաչակնքած և յայտնած, որ ալ չի պիտի վերադառնայ և դնացած էր իր դուռն: Խրաւ չի վերադարձաւ: Մեռած տեղն իսկ թաղեցին նոյն գիշեր, այգիներուն մէջ: Միայն հերոսի համբաւ մը և քաղցր յիշատակ մը թողուց, որուն ամէն զինուոր կը նախանձի, բայց չի կարող հասնիլ:

Պողոս աղան, գեղադէմ, բարձրահասակ և հեղահամ ըստ անձնաւորութիւն էր: Եւրոպայի գլուխ Տէր Զոլակիմ քահանայի զաւակն էր և կը լինէր 45 տարեկան: Եւրոպայի գլուխ տանուտէրներէն էր որոյ համար ամենամեծ առաքինութիւնն է իրենց խեղճ ժողովուրդը պաշտպանել ամէն տեսակ հարստահարութեան դէմ. իսկ բռնութեան դէմ, զանոնք սրով պաշտպանել, իրենց կեանքի ամենաերջանիկ օրն է, և «հարստանիքի օրը» իրենց բողոքարարութեամբ: Սկզբի օրէն իսկ ապստամբական կազմակերպութեան գլխաւոր, անձնուրաց և հաւատարիմ զորականներէն մէկն էր:

Վեկտոր մը 8, ուրբաթ առաւօտը բացուեցաւ: Բնիկ փաշան կատաղած էր. անյաջողութիւնները և Պողոս ստացած խիստ հրամանները զինք կը մոլեգնեցնէին: Եւս որ որոշած էր վերջնական և վճռական յարձակումներ գործել և վերջացնել այս անառակ քաղաքը, որ իր խօսքով «Եւս տուած խաբող, ապալը ֆրէնկներ էին»: Ի դուր չէրբէղ հայրենակիցները պնդած էին որ, «մեղուին ծակը փայտ կը խոթեն»... Եւ իրաւ թէ այս օրը վերջակէտն եղաւ իրենց մոլեգնութեան և բռնն յարձակումներուն, զէյ-

Թուլացանքը պիտակի նման թառած էին անոնց մտայ. անկէ վերջ սկսաւ յուսահատութեան և թուլութեան շրջանը անոնց համար:

Յարձակումը ժամը 4-ին սկսաւ բուռն կերպով: Իրենց բոլոր սուրբերը օգնութեան կանչած էին. իրենց բոլոր կրօնական արիւթիւնը ի գործ դրին. սակայն շատ դարեր անցած էին այն ժամանակներէն, որ մահմետական աշխարհը քաջութեան տիպար մը կը ներկայացնէր: Եւրոպական զորքերէն թուրքերուն քով վայրագութիւն մը մնացած է միայն անդէն ժողովուրդին մտայ փորձելու համար:

Չէրբէզները գուշակելով հանգրձ իրենց պարտութիւնը մեծ ճիգեր թափեցին. ամենէն քաջ տարրն ալ անոնք կը կազմէին դարձեալ. սակայն ամենէն շատ զարնուողներն ալ անոնք էին. արդէն առածի կարգ անցած է չէրբէզներու մէջ — «Չէրբէզ վարըճը, Օւլթուլը վուրուճու» — չէրբէզը յարձակող, զէյթուլը զարնող:

Միջանկեալ կը պատմեմ չէրբէզներու այդքան ջանքի և զոհողութեան զինուոր պատճառները:

Բանակի հրամանատարէն սկսած՝ բոլոր սպաները, մինչև յիսնասնեակներու մեծագոյն մասը չէրբէզներ էին, աքսորեալ չէրբէզներ: Եւրոպական զորքերու 6 տարի առաջ սուլթանի պալատը և Պոլիս եղած են, իբր թիկնապահներ և բարձր զինուորական պաշտօնեաներ, որով չէրբէզները կայսրութեան տէրերն էին: 1890 թուականին Սուլթանէն եկած 40 հազարի մօտ չէրբէզ ընտանիքները ցանկացած էին բնակեցնել Ուլթուլ-Շայլի կողմերը, ուր արդէն չէրբէզական դաւառ մը կազմուած է, հին Մուշաբներուն իրենք յաջորդած են: Բայց զօրականներու դիտարկութիւնը եղած է, այդտեղ կեդրոնացնել չէրբէզները և մի գեղեցիկ օր չէրբէզական իշխանութիւն մը հիմնել: Բայց մասնուած են նախանձոտ թուրքերու և ալպանացիներու կողմէ և ամենքն ալ Վամասկոսի և Հալապի դաւառները աքսորուած են նոյն պաշտօններով, արդիւրած լինելով իրենց Պոլիս վերադառնալը: Սուլթանի պալատը այդ օրէն ի վեր միայն չէրբէզուհներու համար բաց էր: Սուլթան Համիտ այս անգամ խոստացած էր անոնց բանալ իր պալատի դռները, եթէ յաջողէին Օւլթուլը բնաջինջ ընել: Եւրոպական չէրբէզները կրկին ստանձնած էին մեծ և սուղ զոհողութիւն մը: Մէկ այլ ձևով անոնք ալ աղատութեան համար կը կուռէին, այդ աղատութիւնը փնտռելով՝ աղատութեան և ինքնապաշտպանութեան համար կուռող զէյթուլցի կորստեան մէջ:

Պատերազմը տեւեց 8 ժամ, սոսկալի և միօրինակ կերպով միշտ ետ մղուեցան, հազարաւոր դիակներ դետին փոռուեցան, և վերջացաւ ժամը 12-ին: Թնդանութիւնը այս անգամ շատ արագ գործեցին, որուն մին Օսմանցիները, հիւսիսային նրբանցքի մէջ ընկնելով, պայթեցաւ հայկական մի ընտիր խմբի մէջ, որ ութը հոգիէ բաղկացած էր, որոց 4-ը վայրկեանաբար մեռան և երկուքն ալ ծանր վիրաւորուելով՝ երկու օր վերջ մեռան. ատոնցմէ մին էր, Մարաշեան Վեորդը, հուսկաւոր թուրքացի կուռուածը: Որի մասին ընդարձակ կը գրենք: Երկու գիւղացի ալ լիւնային զուլաներու մէջ զարնուած էին: Պաշտօնապէս հաստատուած էր, որ այս երեք օրուայ յարձակումներու միջոցին, թուրքերը կորուսած էին 7,500 զինուոր և շատ սպաներ և 1,500 զինուոր ալ առաջին օրերը: Պաշտօնապէս մեռածները ասոնց մէջ չեն:

Եւ սարսափած էին թուրքերը. իրենց վերջին յարձակումն եղաւ. անկէ վերջը սարսափը տիրեց անոնց մէջ և հրամանատարները ստիպուեցան փոխել պատերազմի ձևը:

Թուրք զինուորը որ մղուած կրօնական մոլեռանդութեամբ և գրգռուած աւարտութեան հաճոյքէն եկած էր վերջ դնել Օւլթուլցի անիծեալ կեալուներուն, ալ

թուլացած էր և կը կարծէր թէ եկած էր կռուիլ նախապատմական և առասպելական «դեերուն» դէմ: Եւ յարձակումէն վերջ, քիլիսցի զինուոր մը — Վիլիսի վաշտերը Օսմանցի վրայ յարձակող յառաջագահ գնդերն էին, որ գրեթէ ամբողջութեամբ սպառեցան — նամակ մը գրած էր իր ծնողաց և բարեկամներուն որի մէջ կը նկարագրէր աղետալի կերպով երենց կորուստը և մի առ մի կը թուէր նաև իրենց մեռած քաղաքացիներու անունները, այսպէս կեղծակցներ:

— «Պաշտօնապէս մեռած մահացեալներէ ըստ մէկ օրու թուրքերու» — Եւս պատերազմը Պոլսաց պատերազմին վրայ հոգեւոր կը կարգայ: —

ՏՕՐԱՅԻ.

ԳԵՅԼՆ ՈՒ ԲՈՐԵՆԻՆ

Եւրոպական մամուլը շարժման էր ի վեր գրեթէ ամէն օր կը հրատարակէ հետեւեալ լուրերը զանազան ձևի տակ.

«Սուլթանը սկսած է բարենորոգումները գործադրել տալ»:

«Սըր Լյուկար Ս. Լինսնգ, Պ. Պերթէ, սըր Ս. Լինսնգ Վալլարտ Թիւրքիոյ համար մեծ փոխառութիւն մը ընելու կ'աշխատին և Պոլսէն կ'ուղևորին Ս. Լինսնգ, Բարիլ, Լ. Նոտոն»:

Վալլան ու բորենիին նիդակացութիւնը կամ — ատա՛մակցութիւնը:

Եւրոպական մամուլը մեծ լատենտին վրայ գայլ-Համիտի սրիւնած հայ ոսկրոտին կրծել ու պարարել կը տքնին Բորենի — Պերթէները, Վալլարտները, Ս. Լինսնգները:

Չենք զարմանար. ինչոր «բարձր սեղանաւորութիւն» կը կոչուի նոյնն է ամէն կողմ, նոյնն է եղած ամէն ատեն. ոչ հայրենիք ունի, ոչ ազգութիւն. մարդկութիւն չի ծանօնար. իր խիղճը ոսկին է, իր էութեան ամէն մէկ հիւլէն ոսկին է: Բայց այդ ոսկին ճեղքափոխութեան հուրին առջև շատ զիւրահալ է: Փորձը ըրինք: Սըր Լյուկար Ս. Լինսնգի վարած հաստատութիւնը, Պանք (Ը) թմոսան 1895 սեպտեմբեր 18/30 ի առաւել Եւրոպայի ամենէն զօրեղ գրամատուցներէն մէկն էր. իրիկունը անանկութեան ստուերը արդէն կը թափառէր իր շուրջը. հայ յիւզափոխութեան հուրը նոյն ցորեկը Պոլսոյ վրայէն անցած էր. Պանք (Ը) թմոսանի բաժնեկիցները սեպտեմբեր 18/30 ին հարիւր հարիւր վրադիրք ունէին և ծանրան բաց էր առջևին, ամիսը չի բոլորած հաղիւ թէ գլուխ գլխի կը մընային: Թիւրքիոյ կեդրոնական պաշտօնատան շուրջը պարպուած քանի մը հայ ատրճանակ բաւական եղած էին հարկադրելու քառսուն տարուան անասան գրամատուցը իր ստորագրութեան «պատիւ չընել»:

Պանք (Ը) թմոսանի վարիչները ինչպէս և Հանրային Պարտքի տնօրէնները կրցած էին խաբել Եւրոպան Թիւրքիոյ իսկական վիճակին վրայ. տաճկական թղթերը կը բարձրացնէին ու կը բարձրացնէին սինտիքաներու ձեռքով: Եւս միջոցին Պանք (Ը) թմոսանի միջնադասները կը լեցուէին տաճիկ թուղթերով զոր շահագէտ տնօրէնները կամաց կամաց պիտի քշէին. ու այն օրը երբ միջնադասները պարպուէին հոգ չէր թէ Համիտի վարչութիւնը իր իսկական մերկութեամբը երևան գար. միլիոնատէր սեղանաւորներու թիւին վրայ քանի մը հատ ևս աւելցած պիտի ըլլային, Պանք (Ը) թմոսանի բաժնետէրերը իրենց գրամագլուխը կրկնապատկուած պիտի տեսնէին, քանի մը հաղար, կամ քանի մը բիւր հոգի կործանած: Հայ յիւզափոխութիւնը այդ խորին հաշիւները մէկ օրուան մէջ տակն ու վրայ ըրաւ, թիւրք թուղթերը հարիւրին 25 էն 50 ին-

կան. Պանք () թմանի մթերանոցները մնացին լեցուն անշահ թուղթերով: Ու շահագետները նորէն ուղեցին խաբել Եւրոպան. Համախոն աշակիցներն էին և գրեթէ պիտի յաջողէին երբ օգոստոս 11/23 ը պայթեցաւ. տաճիկ թուղթերը նորէն գահալիւծեցան իրենց հետ քաշելով Պանք () թմանը և Հանքային Պարտքը. այդ օրէն ի վեր այդ շահագետները ուրիշ նպատակ չունեցան բայց եթէ Պրանսայի մէջ մարտէլ տալ Համախոն ջարդը, լեցնել Հանքանքային խիղճը և մեծ փոխառութեամբ մը փրկել իրենց հաստատութիւնները, ու զիւրացնել Համախոն իր ոճրագործութիւններուն անպատիւ շարունակութիւնը:

Պիտի յաջողի: Ինչ որ հնար է կը գործադրեն իրենց նպատակին հասնելու. օրագրութեան ելեմտական մասը կը գնեն ու քաղաքական խմբագրութեանը վրայ կը ներդրեն, զի անադիտութիւնը իրենց ափին մէջ կը խաղցնեն, ամէն խորհրդարանութիւն ներքի կը համարին, բայց իրենց բոլոր խմատութիւնը իբր ապուշական երևոյթ մը կը ներկայանայ. հայ յեղափոխութիւնը թիւրքիոյ մէջ իրենց թշնամին է: Թող չի տուաւ, և թող չի կրնար տալ, որ հայութեան թշնամին ճամբարը տարուին այն բոլոր միջոցները որոնցմով Համախոն աւելի աներկիւղ պիտի թափէ հայ արիւնք: «Արեւիկ» հաստատութեան այդ անօրէնները կը կաթնէ թէ մենք չենք զիտեր թէ ի՞նչ է վարկը, ի՞նչով կապրի. վարկը որ անտեսական կեանքին աւանդէ մեծ սատարն է և աշխարհիս էն ահաբեկ ուժերէն մէկը, նաև շատ վախկոտ է, պղտիկ վտանգի մը առջև եղնիկի պէս սարսափահար կը փախչի. այդ վարկն է որուն տիրանալ թող պիտի չի տանք թիւրք իշխանութեան, մինչև քրիստոնեայ վարչութեան մը հաստատուիլը հայ ազգին համար:

Մենք կրնանք տկար երևիլ, բայց մեր արձակած գրնդակները խորունկ վէրքեր բացին «հիւանդ մարդուն» մարմնին վրայ: Թիւրք իշխանութիւնը կը նմանի շաքարախոտ ունեցողի մը որուն մարմնին վրայ բացուած վէրքը եթէ մինչև անգամ թեթեւ ալ ըլլայ չի գոցուիր. այդ վէրքը կրողները չեն կրնար ապահովուիլ: Պէտքէները ու Միանդները թող զուր տեղը թիւրքիոյ համար ապահովագրիչ ընկերութիւններ չի փնտռեն: Մինակ երաշխաւորութիւնը որ կրնայ տրուիլ ուրիշ բան չէ բայց եթէ հայ ազգին կացութեան հիմնական և ապահովեալ փոփոխութիւնը: Փոխանակ խաբեւայական միջոցներու թող այդ զարմանք փնտռեն իրենց հաստատութիւններուն փրկութեանը համար:

Մենք չենք խաբուիր, զնախմար չենք ըլլար և թող չենք խտր որ վարկի արժանանալու խաբուսիկ երևոյթն իսկ ստանայ Համախոն կառավարութիւնը:

Գ.Գ.ՈՒՅՇ.

Երբեք չեն, պատրիարքարանին և էֆէնտիներուն համեաշխ գործակցութիւնը հրապարակ նետեց իր արտադրութիւնը. թիւրքիոյ հայերը ունեցան պատրիարք մը, Արշուլիին մը, մամուլ մը: Ի՞նչ պաշտօնի ծառայելու համար ատեղծուեցաւ այս եռապետութիւնը: Հայ ազգին վրայ Մեծ Մարգարտանին տաճած հայրախնամ հոգածութեանը գրաւական մը չէ հաւանօրէն: Կծուած նպատակը շատ որոշ է. պատրիարք, վարչութիւն, մամուլ անոր գործադրութեան միջնորդները պէտք է դառնան ստրկարար:

Երբեք չեն միայն մէկ մտառանջութիւն ունի. փոխառութիւն մը ընել: Փրկութեան — դոնէ առժամեայ փրկութեան — միակ հնարաւորութիւնը կը փնտռուի Եւրոպայի փոխառութեան հասարակութեան վտահոյթութիւն ներշնչելու մէջ, սեղանաւորներու միջոցաւ. թիւրքիոյ հիմնական

կացութիւնը բոլորովին աննպաստ է այդ նպատակին, ի՞նչ պէտք է ուրեմն ընել: Կամ ըջաբար բարեկարգել երկիրը եւրոպական երաշխաւորութեամբ, կամ խաբեալութեան զիմէ. առաջին միջոցը անհաճոյ է սուլթանին, երկրորդը՝ ընտանի. ուրեմն ան փորձել: Յիշենք որ խնդրի առարկան հինգ միլիոն ոսկի է:

Ըջացուցիչ խախտաբարութիւններու շարքին մէջ կարեւոր տեղ մը կը լռնէ բարեկարգութիւնները գործադրուած ցոյց տալ. Պէրիտի մը Հաճնի, և Կաղարէթի մը Հաֆիքի գալմագամ անուանումը կը հուշակուի փոխարինութիւն 130,000 հայու արիւնին և երաշխաւորութիւն ապագային:

Իսկ ստույթեան դուխ գործոցը պէտք է ըլլայ խաբել Եւրոպան Հայ ազգին իսկական տրամագրութիւններու մասին: Փոխառութեանը պէտք է լաւ գիտնան թէ հայ ժողովուրդը այլ ևս հանդարտած է. խրատուելով անցեալին գասերէն «մեղայի» կուգայ ու կիշայ սուլթանին ոտքը որ մէկը յուսայ իր բարեբաստութիւնը: Եւս խաբեալութիւնը իբր ճշմարտութիւն պէտք է հաստատուի գործնականապէս:

Սուլթանին ծառայութեանը մէջ գտնուող անձերէ բաղկացած պատրիարքարանի Արշուլիին մը որ ընտրուած ըլլայ իր մեծամասնութիւնը կորսնցուցած, իր օրինաւոր կալմակերպութեան զրկուած և լոկ անուշով «Ազգային Ժողով» կոչուած թափթիփութեանը մարմինն է մը, բաւական պիտի համարուի իբր ապացոյց հայ ազգին «համախոնութեան» տրամագրութիւններուն: Եւս սպասարկու Արշուլիինը պիտի ջանայ ցոյց տալ թէ միջազգային գաշտադիրներով վաւերացուած կարգ մը իրաւունքները անբռնաբարելի կը մնան, ապացոյց իր կալմութիւնը: Պիտի ջանայ մէկ կողմէն յուսահատեցնել հայ ազգը թէ յեղափոխական ուժէն, թէ եւրոպական միջամտութենէն, Հայ բանտարկեալներէն անփնտռելով արձակել տալով սուլթանին և հայ ազգին միջև հաշտութիւնը կնքուած յայտարարել և Վահանագրութեան վերաբնութեան խնդրով ըզբաղեցնել ազգին միտքը: Եւ այսպէս առերևոյթ, խաբուսիկ հանդարտութիւն մը ցոյց տալով զիւրացնել փոխառութիւնը. անկէ ետքը նորէն կը տեսնուինք... ջարդերով. «passato il pericolo addio il santo», — անցնի վտանգը, երթայ բարով սուրբը:

Եւս ծրագրին գործադրութեանը ապահով երաշխաւորութիւն չէր խտր Բարթոլոմէոս Ալուրեան Արշուլիին մը. երկուքն ալ շատ յայտնի. ոչ ազգին առջև վարկ ունին ոչ զեպանական մարմին: Տատեան Երթի անունը փայլուն, համբաւը յարգուած, տաղանդը աշխարհահռչակ. ահա պարագային գործիք մարդը ըսուեցաւ: Տատեանի շուրջը բոլորեցին իսկ մը մանր մունր ուրիշ էֆէնտիներ որոնց մէջ ամենէն աւելի աչքի կը զարնէ նենգաւոր բրածոյ մը, Ստեփան Մարտիան. հարեմական խնդրով մը իր «փաշայական» տիտղոսը կորսնցուցած, բժշկութեամբ խեղճօրէն Պոլիս ապրող ութսունամեան մը որ 83 է Բարթոլոմէոսի պատրիարքութեան համար գերմարդկային ճիգեր թափելով, այս և ուրիշ ծառայութիւններու փոխարէն կը հրաւիրուէր Երբեք չեն պալատը և 200 ոսկի նուէր մը կընդունէր. միւս էֆէնտիներուն վրայ խոսիլ չարժէ, ամենքն ալ սուլթանէն սարսափահար, իրենց օրուան հացը կորսնցնելու վտանգին ենթակայ, հայ ազգին իսկական վիճակին և տրամագրութիւններուն անգիտակ խեղճեր են. միայն թէ մինչև հիմա ասոնք ամենքն ալ Մագսուտի մը, Ալուրեանի մը դերը չեն կրցած խաղալ: Եւ ահա այս պատճառաւ է որ ասոնցմէ շատ զգոյշ կենալու հարկ կայ ազգին:

Համախոն ամէն ատեն որ նեղը մտնելով պէտք կը տեսնէ անուշութեամբ խաբել հայ ազգը կը զիմէ Երթին

Տատեանի, և այս դժբաղդն ալ իրեն յանձնուած պաշտօնը իր տաղանդովը և անունովը կը յաջողցնէ. հաւանօրէն մահացած հոգւով, բայց ի՞նչ փոյթ: Այսպէս ահա 1890 ին կը Նըզդեան պատրիարք իր հրաժարականին վրայ կը պնդէր, Համիտ Արթին փաշայի, Յակոբ փաշայի, Ահա՛ն էֆէնտիի կը յանձնէր անպայման կերպով ետ առնել տալ պատրիարքին հրաժարականը: Պարագանքը ծանր էին. յուլիս 15 ի շարժումը ցնցում՝ աղգած էր, Կ. Պոլսոյ յոյներն ալ կատարած էին և յունաց պատրիարքը պարտաւորուած էր հրաժարականը տալ յունական եկեղեցիները փակելով: Թիւրքիոյ քրիստոնեայ երկու մեծ աղբերուն այս միաձայն բողոքը ծանր երևոյթ մը կուտար Եւրոպայի առջև թիւրքիոյ քրիստոնեաներու խնդրին: Վեսպանները թախանադին միջամտութիւն կրնէին. Համիտ ուղեց բաժնել երկու պատրիարքները, Նըզդեան որ բնաղբու մով մը կը տեսնէր անդունդը ուր պիտի զիմէր, անդրդուելի կը մնար իր հրաժարականին վրայ. Համիտ մէկը ի հանեց Յակոբ փաշան և Ահա՛ն էֆէնտին, ու միայն Տատեանի ճարպիկութեանը վստահեցաւ իր կամքին իրականացումը: Սուլթանին դահակալութեան տարեդարձը, օգոստոս 19 ը մօտ էր, և երկու պատրիարքներուն այդ օրը Երբայի պալատէն միահեղոյն բացակայութիւնը ամենամեծ նախատինքն էր սուլթանին: Ինչև օգոստոս 17, ուրբաթ օր, Նըզդեան անսպասելի յամառութեամբ անասան կը մնայ իր որոշումին վրայ. նոյն օրը Տատեան վերջապէս յաջողեցաւ երկու ամսուան համար ետ առնել տալ Նըզդեանի հրաժարականը. յանձնառութիւնը գրաւոր էր, Տատեան նոյն իրիկունը իսկ տարաւ պահանջուած գիրը յանձնեց սուլթանին: Այդ յանձնառութիւնը անմիջապէս վեց տէրութիւններուն հաշորդուեցաւ Երբայի, ինչ որ կապացուցանէր պատրիարքական հրաժարականին այդ ժամանակ ունեցած միջազգային կարեւորութիւնը: Հայոց և յունաց դաշնակցութենէն դասալիբը հայոց պատրիարքը եղաւ. ազգային դատին այս հարուածը տուաւ Տատեան թերեւ շատ դառնացած սրտով և արցունքները աչքը, բայց տուաւ: Ռւսնալու չենք որ Նըզդեանն ալ ապուշ մըն էր:

Տարակոյս չկայ թէ Տատեանի վրայ մեծ յոյսեր դրուած են ազգային դատը հարուածելու համար. Տատեան նորէն պիտի լայ. դնդակի մը աղբեցութիւնը ևակայն զայն արձակողին ղեկավարներէն կախում չունի: Հայ աղբը աւելի ղեկավարութեան պարտական է Տատեանի Արքուժեան օրով:

Արօնական ժողովին վրայ չենք խօսիր, միշտ նոյն մարդիկը:

Գալով պատրիարքին, ոչինչ ունինք ըսելիք. հայ եկեղեցականներուն աւելի փառասիրութեանը քան թէ խելքին ու սրտին վրայ յոյս դնելու է: (Րմանեան եպիսկոպոս կաթողիկ եկեղեցիէն հայոց եկեղեցին անցնելով, համամատարր կարճ ժամանակի մէջ հասաւ պաշտօնի մը որուն շատոնց զուր տեղը կսպասեն ծերունիներ: Այդ պատրիարքը քաջալերուած իր այս բաղաւորութենէն պատճառ մը չունի աչքերը մինչև Երբայի զոհը չի յատելու. հոն հասնելու ճամբան ցոյց տրուած է. Նըզդեանի դահակալութեամբ, Խլմիրեանի աստուածացումը ուղեցոյցներ են անշուշտ:

Այդ Արքուժեանը պատրիարքով մէկտեղ երբ մէկ կողմէն հայ ժողովուրդը հանդարտած ցոյց տալով Եւրոպան պիտի խաբեն, միւս կողմէն սահմանադրական վերաբնութեան խնդրով ազգին միտքը ղեկադնել պիտի ուզեն, ըսինք. վերաբնութեան այդ խնդրին մէջ կէտ մը կայ որ կարեւորութիւն մը ունի դէմ ապագային համար: Սուլթանը հրամայած է որ պատրիարքական ընտրութեան արդի

գրութիւնը ջնջուի. ընտրութեանն առաջ բոլոր եպիսկոպոսներու անունները հաշորդուին դրան և անոր մէջէն անհաճելի անունները ջնջուելէ յետոյ ընտրութիւնները կատարուին «մարբուածներու» վրայ. սուլթանը կը կարծէ թէ այս միջոցով ամբողջ հայ եկեղեցականութիւնը իր փին մէջ կունենայ:

Հայ ժողովուրդին վրայ աղբելու համար սակայն դուռը պէտք էր ունենար իրեն յատուկ թերթը. «Փոնը» շատ խեղճուկ տիրացու մըն է, և «Շէրիաթ» անաղբեցիկ թերթախօս մը. և ահա «Բիւզանդիոն» անունով նոր թերթի մը արտօնութիւնը կը տրուի Բիւզանդ Բէշեեան անուն անձին որ դժբաղդաբար շատ ծանօթ է Պոլսոյ հայ օրագրութեան մէջ: Երբ «Հայրենիք» կը ջնջուի, և իր անմեղութեամբ համալաւար «Արեւել»-ն իսկ իբրեւ մեղապարտ հրապարակէն կը վերցնեն, այդ միջոցին նոր թերթի մը արտօնութիւնը ի՞նչ նպատակով տրուած ըլլալը կը բացատրուի: «Բիւզանդիոն» ի առաջին թիւերը յատկօրէն կը պարզեն այն դաւաճանական ծրագիրը ուրուն գործադրութիւնը կը պահանջէ սուլթանը, և որուն ջատագովութիւնը յանձնուած է «Բիւզանդիոն»-ի:

Ահա այն ուղղութիւնը դուր Պոլսոյ վալիները պիտի ուղեն տալ հայ աղբի մտքին, գործերուն, բայց հայ ժողովուրդը պիտի չի խաբուի և պիտի չի շեղի իր ճամբէն. վերջացնենք պատմութիւնով մը:

Սեպտեմբեր 18/90 էն ետքը երբ Պոլսոյ հայերը լեցուեցան եկեղեցիները, սուլթանը տեսնելով քաղաքական ծանր հետևանքները ուղեց որ եկեղեցիները պարպուին: Ստիկանութիւնը անզօր եղաւ սուլթանական կամքը կատարել. Համիտ զիմեց Արթին փաշայի պատրիարքարան երթալ և իր անունին շուքով համոզել ժողովուրդը դուրս ելել առանց վախնալու. Տատեան այս անգամ ալ կատարեց իրեն յանձնուած տաշտօնը — միշտ մահը սրտին մէջ. — այս անգամ սակայն իր դէմը Նըզդեան մը չունէր այլ երեսը վերջերս ծածկուած հայաստանցի մը որ խօսք կը հասկնար:

— Գաշայ, պատաշխանեց երիտասարդը, ըսածներդ շատ աղէկ, և խօսքիդ շատ սիրով մտիկ պիտի ընէի եթէ սուլթանին կողմէ խօսած չըլլայիր:

Ահա այն պատասխանը զոր հայ աղբը կուտայ Տատեաններու:

ՆԵՐՄԵԿ ԲԵՐԻՋԷՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԲԵՐԻՋԷՆ ՍԵՂ.

Պրանտացիները Հայկական խնդրին նկատմամբ երկայն տան իրենց բռնած անտարբեր, և գրեթէ հաճակիւր ընթացքը՝ քաւել ուղեւու վրայ են կարծես հետցկեռէ աճող և հետցկեռէ աւելի գործօն դարձող համալրութեամբ մը դէպի մեր դատը: Այդ նախին անտարբերութեան զլնաւոր պատճառը Քրանական կառավարութեան պահած պաշտօնական լուրթիւնը և մամուլին կարեւորագոյն մասին տաճկի ստակ հոտող լեղուն էր. այդ կրկին աղբեցութեանց տակ, Քրանսացի ժողովուրդը հակառակ իր վեհանքն ու աղնիւ աւանդութիւններուն, պաղ կեցաւ դէպքի մը առջև որ այս դարուն ամենէն քստմնելի ողբերգութիւնը պիտի մնայ: Արօնաւոր մը եղաւ առաջին ուժեղ ձայնը արձակողն ի նպաստ հայկական խնդրին, հայր Դաւիթբաշա: Իր ձայնը լուեցաւ, թափանձեց ամեն խաւերուն մէջ, իր հրատարակութիւնները ահաւոր իրողութիւնները ճանչցուցին հասարակութեան. և իր կազմակերպած հանգանակութիւնը ահագին գումար մը զրկեց մինչև հիմա Հայաստանի կարօտեալներուն: Իրեն հետ, լրագրութեան աղնիւ մասին մէջ, Ռաշիդի, Սեփիւնի, Տիւրքի, Բիւզանդի

պէս ճշմարիտ ֆրանսացիներու ձայնը բարձրացաւ, բողոքելով կատարուած ոճիրին դէմ, զոհերուն իրաւունքները պաշտպանելով: Հանգիստաւոր երեկոյթներ տեղի ունեցան, Մշակութիւնը Սոսա-Պրիւէօ և Էօն Սառիլէ, երկու ծանօթ դասախօսները, խնդիրը պատմեցին և բացատրեցին, հրատարակութիւնները բաղմապատկուեցան, ժողովուրդը հետզհետէ հասկցաւ ճշմարտութիւնը, և յուզմունք մը սկսաւ:

Հարժուոյր յանգեցաւ վերջապէս ֆրանսական խորհրդարանին մէջ նոյմ. 3 ին տեղի ունեցած հարցապնդումներուն: Տրնի Քոչէն, ալ Սէօն և Ժօնէս բացատրութիւն պահանջեցին կառավարութենէն՝ հայկական խնդրին մէջ իր բռնած ընթացքին մասին. Ժօնէս իր ամենէն շանթահարիչ պերճախօսութեամբը զինուած էր կառավարութեան երեսին տալու համար իր բռնած մեղապարտութեան իր անտարբերութիւնը. Ֆրանսայի արտաքին գործոց նախարար Պ. Հանոօ, զգուշաւոր բայց խոստամալից պատասխանի մը մէջ, յայտարարեց թէ Հայաստանի մէջ պատահած ցաւալի դէպքերուն առջև եւրոպական կառավարութեանց պարտքն է հասկնալ սուլթանին որ այդպիսի դէպքերու վերանորոգումը իր երկրին համար վտանգաւոր կրնայ ըլլալ, և յոյս յայտնեց որ բարենորոգումները պիտի գործադրուին թիւրքի բնակիչի դարձնելու համար:

Դէպքերը դեռ հեռու են արդարացնելէ Պ. Հանօ, զոյլ յայտարարութիւնները. սուլթանին տուած խոստումը թէ՛ ալ հանդիսաւոր մարդիկ չպիտի ջարդուին և անմեղներն ալ բանտ չի պիտի մտնեն՝ շնական խոստովանութիւն մըն է և բարենորոգումի մը ճիշդ հակառակը. պատրիարքի ընտրութիւնն ալ չէ անշուշտ որ բարենորոգմանց սկզբնաւորութիւն մը կարելի է համարել: Բայց ֆրանսական խորհրդարանին բնական արտաքին գործոց նախարարին հանդիսաւոր յայտարարութիւնը իր կարեւորութիւնը ունի. Ֆրանսան պաշտօնապէս խոստովանած եղաւ որ պարտք ունի հսկելու Հայաստանի մէջ բարենորոգմանց գործադրութեան վրայ:

Նոյեմբեր 22, կիրակի օրը, Բարիդի ամենէն աշխարհիկ ու փայլուն եկեղեցին՝ Սառիլէին մէջ, կրօնական մեծ արարողութիւն մը կատարուեցաւ ի յիշատակ հայ նահատակներուն, նախագահութեամբ Բարիդի արքեպիսկոպոս Ռիշար կարտինային: Ըբբա Ֆոնէմն, Ֆրանսայի կրօնական ամպիոնին ամենէն հզօր ձայներէն մէկը, հմուտից ու պերճաբան ճառով մը ընտրուած և խուռն բազմութեան մը առջև բացատրեց՝ հայկական կոտորածներու առիթով մահմետական կրօնին կործանարար ոգին, և յուզուած շեշտելով ցուցուց թէ քրիստոնեայ Եւրոպան ի՞նչ սրբաշուն պարտականութիւն մը ունի, ատելութեան կրօնքին մարդասպան զաւկներուն դէմ պաշտպանելու սիրոյ կրօնքին զոհ գացող հայ եղբայրները:

«Հայաստան, արիւնոտած Հայաստան, դու ի՞նչ ես ետքը, ինչպէս ջրհեղեղէն յետոյ քու հողիդ վրայ աղաւնին ձիւթներին ստոր բերաւ մահէն աղատած Նոյի տապանին, քիչ ատենէն յոյսին աղաւնին փրկութեան ձիւթներին պիտի բերէ արիւնի հեղեղէն աղատած զաւկներուդ:»

Պերճախօսական ձեւ մըն էր այս յուսադրական դիմաւորութիւնը, թէ քաղաքական հիմունքի մը վրայ կը հանդէպ. դէպքերը պիտի ըսեն:

Սեղի համար ուրախաւի՞թ է սակայն որ այս խօսքերը լսուեցան Ֆրանսայի մէջ, և այսչափ բարձր բերաններէ:

ՀԱՅԿԵԼԵՆ ԴԵՏՐ ԵՐԹՈՒԹՅՈՒ ՍԵՂ:

Եթէ հիները Երդարութիւնը կալ կը ներկայացնեն մենք ալ Ք. Պաքաւանութիւնը հաշմանդամ կրնանք նկատել:

տել. օգոստոս 14/26 էն ի վեր եւրոպական միջամտութեան մը ու է նշան դեռ չի տեսնուեցաւ. բայց ինչ որ կրնանք ինք սկստեմք 24 ի թիւին մէջ նոյնը այսօր ալ կրնանք կրկնել, ոչ չափազանց յուսանք, ոչ յուսահատինք:

Վերջին ամսուան մէջ ամեն օր հրապարակ ելած լուրերը թէ և միշտ իրարու հակասական, սակայն երեւոյթ մը կը պարզեն. Եւրոպա ծանրապէս կը ճաղի արեւելեան խնդրով, բայց անորոշ է թէ ի՞նչ լուծումի պիտի յանգի. քանի մը իրողութիւններ սակայն բաւական լըծօրէն յուսատու են: Ուստի մամուլը, որ կառավարական շրջանակներու հոյեացքներուն համաձայն կրնանայ, հիմա ալ անտարբեր չէ քրիստոնեաներու ջարդի գործին և ազդու միջամտութեան մը գործին վրայ կը շեշտէ: «Նոյ», Բեթլըպուրկի արտաքին գործերու նախարարութեան Բարիդ հրատարակուող թերթը, որուն զգուշաւորութիւնը յայտնի է, վերջապէս ծանուց թէ թիւրքի բարենորոգումներուն համար Ուստի, Ֆրանսայի և Մեղիոյ միջև բանակցութիւններ կը կատարուին. նոյն միջոցին Պ. Հանօ, ֆրանսական նախարարական խորհրդին մէջ կը յայտարարէր թէ վեց պետութիւններու համաձայնութիւնը կատարուել է, բայց թէ այդ համաձայնութիւնը մեզի նպաստաւոր է թէ աննպաստ, ոչինչ կրնանք գիտնալ. 95 ի աշնան ալ այդ «կատարուել համաձայնութիւնը» հռչակուեցաւ, բայց թէ արդիւնքը ի՞նչ եղաւ գիտենք. քաջալութիւն սուլթանին հայերու կոտորածը շարունակել: Ինչ լուրջ յոյսը, այս բոլոր ընդհանուր շարժումին մէջ, մեզի կուգայ Սօլլուքիի դահլիճին մէկ անդամէն: Քանի մը օր առաջ, Մեղիոյ առեւտրական նախարար Պ. Ուիլի, Քրիշտին արտասանած քաղաքական ճառին մէջ, կը յայտարարէր թէ թիւրքի բարեկարգութիւններու խնդիրը համեմատաբար մօտ ժամանակի մը մէջ պիտի լուծուի այնպիսի կարգադրութեամբ մը որ ամենալաւ հետեւեալները պիտի ունենայ ոչ միայն հայերուն այլ և մահմետականներուն համար ալ: Մեղիական նախարարի մը այս բացօթյա յայտարարութիւնը թեթեւօրէն հռչակուած նկատելու ո՞ր է պատճառ մը չունինք:

Սեղիոյ ժամանակ Բեթլըպուրկի թիւրք գեսպանը կը հեռագրէր դրան թէ Ուստի և Մեղիոյ միջև համաձայնութիւնը կատարուել է բարեկարգութիւններու ծրագրին գործադրութեանը համար. այս տեղեկութիւնները մեծ իրարանցում կը պատճառեն Երեւոյն:

Սեղեւալ՝ Կահաններու հանրապետութեան նախագահն ալ՝ գեկտեմբեր 7 ին ծերակոյտին ու երեսփոխանական ժողովին զրկած հայտարարութեան մէջ նախ կը խօսի Հայաստանի խնդրին վրայ և կ'ըսէ «այլ ևս թող պիտի չի տրուի որ թիւրքի գործերուն միջոցին երեւոյթը աւելի երկար ատեն վշտացնէ քրիստոնեական աշխարհը: Կարելի չէ որ քրիստոնեայ աշխարհին ստիպողական պահանջումները անպատասխան մնան:»

Տեղե թիւրքի պահանջողական կարեւոր թերթը գեկտեմբեր 9 ին կ'ըսէ թէ Նոյ Սօլլուքի նոյն օրը գումարուելիք նախարարական խորհրդին կրնայ կարեւոր և գոհացուցիչ լուրեր ունենալ հողորդելու: «Մեղիոյ և Ուստի միջև Բեթլեան խնդրի մասին կատարուել համաձայնութիւն մը գոյացած ըլլալու լուրը կրնայ կանխահաս ըլլալ, կը շարունակէ յիշեալ թերթը, սակայն լաւ պատճառներ կան հաւատալու թէ սքանչելի յառաջիմութիւն եղած է եւրոպական համաձայնութիւնը լոկ անունէն մը իրողութեան վերածելու ճամբուն մէջ:»

Տեղե թիւրքի յօդուածը կը վերջանայ սապէս.

«Միջոցին լուծումին երբեմն շատ մօտ գտնուած ենք, և միշտ ալ մեր յոյսերուն դերն ելլելուն ականաւոր եղած ենք «մետասաներորդ ժամուն», այնպէս որ

ծայրահեղ լաւատեսութիւն կ'ըլլալ պնդել թէ վախճանը կը տեսնուի. ասով մէկտեղ չարագանցութիւն չէ ըսել թէ հայկական խռովութիւններու հորիզոնին վրայ միմազին պատուաւորանալէն ի վեր կացութիւնը երբեք այս օրունին չափ խոտամալից չէ եղած:

Այսպէս ալ ծանր խնդրին աւելի որոշ երևոյթ մը առնելուն, հայկական խնդիրը հիմնական գերագոյն բաւարարութեան մը ստիպողականութեամբ կը ներկայանայ: Պոյիս Լեւոնիական դեպքանատունը գումարուած հայերուն նպաստամատոյց յանձնաժողովէն Եւրոպա հասած տեղեկու-թիւնները քիչ շատ դաշտաւոր մը կրնան տալ այն ահա-լի կացութեան մասին ուր կը գտուին հայերը իրենց եր-կրին մէջ: Ս'իսն որը մնացած մանկիկներուն թիւը 40,000 ի կը հասնի. անմիջական պէտքերու համար 100,000 ոսկի անհրաժեշտ է. այդ գումարէն 60,000 ոսկին միմայն Խարբերդի նահանգը պէտք է զըզուի:

Եւրոպա հասած այս ծանր լուրերը կը պարտաւորեն Լոնտոնի «Հայոց նպաստամատոյց հանձնաժողովը» նորէն կոչում մը ընել Լեւոնի մարդասիրական գրաստաններուն: Մայիսի 30 թուականը ընթացողականով մը Լեւոնի Վոլք-սը, Ուէսթմինսթըրի Վոլքսը և Կլաթսթոն կը հրաւիրեն Լեւոնի ժողովուրդը աւելի առատաձեռնօրէն նպաստել սովատանջ հայերուն: Ս'իսն հիմա զըզուած 60,000 ոսկին անբաւական եղած է:

Մարդասիրական շարժումը Եւրոպայի զանազան կող-մերն ալ ուժգնօրէն կը յայտնուի, Պրանսայի Պէժիգայի մէջ, և Իտալիա ալ չուշեր միւս ազգերէն ետ մնալ. թէ քաղաքական և թէ մարդասիրական յուզումը օրէ օր կաճի:

Եսպէս ահա Հայկական դատը Եւրոպայի մէջ կը շարունակէ ըլլալ ամենամեծ խնդիր մը, միայն թէ ստիպո-ղական հարկը հայերը ապրելոյնն է առ այժմ:

ՀԱՅԵՐԸ ԵՒ ՅՈՅՆԵՐԸ

Աթէնքի Ալեքսէոս լրագրին Լոնտոնի թղթակց Պ. Պրան-կուտիս իր թերթին գրած մէկ նամակէն կը քաղենք հետեւեա-լը որ ներկայ հանգամանքներուն մէջ բացառիկ կարեւորութիւն ունի, համարուելով յունական գաղափարներուն և զգացումնե-րուն իբր արտայայտութիւն:

Հոն, Արարատ և Տարսուս լեռներուն միջև, պիտի հանդի-պինք ցեղի մը որը մեր ետեւէն բարձրանալով Գողգոթա և պը-սակուելով մարտիրոսութեան փշէ պտակով, ապաւին կարող է յուսալ վերականգնուի և ազատութեան ժամուն:

Հայերուն մէջ, որոնք դարերէ ի վեր թաղանթու ամենէն իո-նաբնէր և ամենէն ստրուկը եղած էին, չէ մարած ազգայնութեան ոգին, ինչպէս որ կ'ապացուցանեն վերածնող ազգի մը այսօր-ուան զոհողութիւնները և մարտիրոսութիւնները:

Մարտիրոսներու արեւնը երբեք զուր տեղը չի հոսեր, և կը մաղթենք տեսնել օր մը ինքնօրէն Հայաստան անտեղ ուր այսօր կ'ապրին ու կը շահատակեն վայրենի Բիւրտերը: Ծիծաղելի է կարծել թէ հայերը կրնան մեզի փառել Փոքր-Ասիոյ մէջ... Ընդհանրապէս անոնք պիտի հանդիսանան հելլենականութեան դաշնակիցները:

Բայց Հայաստանը ապագային հայերուն պիտի պատկանի, ս-րովհետեւ ամեն տեղ ցրուած հայերը պիտի համախմբուին Տա-րսուս և Արարատի միջև, որպէսզի այնտեղ խառնալով և իրենց ազգային բնոր ուժը ամփոփելով աշխատին իրենց վերջնական ազատութեան համար: Ու իրենց ջանքերը միացնելով միլիոննե-րուն, հայերը և յայնրը միասին մինչև Լիբրատ տարածուող հրաշալի երկրը պիտի բանան լոյսի և քաղաքակրթեան առջև:

Այս պատճառով մեր կրցածին չափ պէտք է օգնենք հինաւ-ուրց հայոց ազգին, ոչ միայն մարդասիրութեան համար, այլ և իբրեւ դաշակից և բարեկամ:

ՀԱՅԵՐԸ ԴԱՏԸ

ԵՌԺԵՄԵԵՅՑ ՏՆՕՐԻՆՈՒԹԻՒՆ

Պիկտոմբեր 4 ուրբաթ օր Լոնտոնի նախաքննիչ առ-եանի դատաւորը տնօրինեց թէ լսած վկայութիւններուն հա-

մեմատ ինք այնպէս կ'ըմբռնէ թէ Հնչակեան Առաքելո-թեան մէջ բաժանում կը տիրէ, սակայն ինք դատաւորը չկրնար առ այժմ վճռել թէ երկու կողմէն որը իրաւունք ունի ներկայացնելու Հնչակեան Առաքելութիւնը: Հե-տեաւոր խնդրին հուծեան մէջ չի մտնելով առժամաւոր կ'որոշէ թէ քանի որ ինք տարի է ի վեր «Հնչակ» թեր-թը կը հրատարակուի Լեւոնի «Կաղարքէկեանի» կողմէ, և քանի որ անոր վկաները երդումով կը հաւատեն թէ այդ թերթին հրատարակութեան ծախքերը Լեւոնի «Կաղարքէկ-եան» իր զրամով ինք կը հոգայ և ինք կը խմբագրէ թեր-թը, հետեաւոր ստացուածքի իբր արդէն ճանաչուած տէր միայն ինք շարունակէ այդ անունով թերթի հրատարակու-թիւնը մինչև դատի ն վերջնալը:

Կախարքնիչ դատաւորը կը լսէ միայն երկու կողմէն գրաւոր վկայութիւնները բայց թէ անոնք ճշմարիտ են թէ սուտ այդ չի քննուի. իսկ երբ վերջնական դատաւ-տան պիտի ըլլայ վկաններուն քննութիւնը ան առեւն կը կատարուի մաստարաններու ձեռքով:

Կատաւորը նմանապէս չգրաւոր իրեն հաղորդուած տեղեկութիւններուն վաւերական կամ սուտ ըլլալը ստու-գելու, այլ զանոնք ալ միայն կը լսէ, ու անոր համե-մատ առժամեայ կարծիք մը կը գոյացնէ:

Այս առժամեայ որոշումին վրայ Առաքելութեանս պաշտօնաթերթը պիտի հրատարակենք առանց անունի մինչև դատին վերջնալը:

Լեւոնի «Կաղարքէկեանի» տուած բողոքագրէն կը քա-ղենք հետեւեալ կէտերը, առանց մեր կողմէն ո՛ր և է խոր-հրդածութեան: Բաւական է միայն ըսել թէ դատաւա-րող մը ազատ է դատարանին առջև իր հակառակորդին դէմ ուղածը ըսելու, ստելու, զրպարտելու. ու այդ ամէն ըսուածները, իբր դատաւարական արձանագրութիւն հը-րատարակել առանց պատասխանատուութեան:

«Ես եմ «Հնչակ»ի տէրը, հրատարակելու և խմբագրելու: «Հնչ-ակ»ի գինը միշտ եղած է 50 սանթիմ: Իր հիմնա-կութեան մինչև ներկայ ժամանակը «Հնչակ»ը մնացած է մի-այն իմ սեփականութիւնս, և անոր ամբողջ ծախքերը իմ կող-մէ վճարուած են թերթին համար ստացուած գրամէն, իմ անձ-նական գրամէնէս, և ընթերցողներուն, որոնք գիտէին թէ թեր-թը փաստով կը շարունակեմ, ըրած միայն պատահական նուէրնե-րու օգնութեամբ: Ուրիշ ոչ մէկ անձ կամ անձեքու ընկերու-թիւն որ և ինչ ժամանակ ունեցած չէ զրամական շահ անոր մէջ, և ամէն ժամանակ միմայն իմ քոնթրոլիս տակ եղած է այն:

Ճշմարտապէս կը հաւատամ թէ իմ լրագրիս նմանողութեամբ յիշեալ թերթը հանելու նպատակն է խաղել Լեւոնի և ուրիշ տեղերու հայերը անոնց կարծեցնել տալով թէ յիշեալ թերթը իմ լրագրիս արտօնեալ շարունակութիւնն է, և այդ միջոցով իմ գործակալներէս և ընթերցողներէս թերթին համար վճարումնե-րը դարձնել դէպի յիշեալ թերթը հանող մարդերուն, ինչպէս նաև Հնչակեան կուսակցութեան նպատակները որոնք սովոր են գալ թերթիս միջոցաւ Արքունական Բովիթէին, դարձնել անոնց ձեռքը:

«Հակառակորդ կողմէն յիշեալ թերթին հրատարակութիւնը իմ համոզումս ինծի ծանրապէս պիտի փաստէ, իմ լրագրէս շե-ղեցնելով վճարումներ և փաստելով անոր համարումն և ոչնչա-ցնելով անոր բարի գիտաւորութիւնը:

Լեւոնի «Կաղարքէկեան» իր նիւթական շահերուն վը-նասէն դատ իր կրած բարոյական փաստներն ալ կը թուէ. սեպտեմբեր 24 մեր ոչ-անձնական «Հնչակ» ի պարունա-կութիւնը կը համառօտէ: Ե՛հա քաղուած մըն ալ ասկէ:

Լեւոնի «Կաղարքէկեան» համառօտելով մեր յօդուած-ները կ'ըսէ.

«Անկէ ետքը կուգայ Ա, Պոլսոյ դէպքերու նկարագրութիւ-նը նոյն վերնագրին տակ: Օսմանեան Պանքային վրայ յարձա-կումը և ուժմբերու գործածութիւնը յիշատակուած են և գով-ուած են իբր հերոսական գործեր: Յօդուածագիրը կը պատմէ դեպքաններու մերժումը լուսավառութիւն ընելու սուլթանին գահակալութեան տարեգարձին առթիւ, կը խօսի եւրոպական

Համակրութեան զարթոնքին վրայ և կը վերջացնէ յիշեցնելով Պ. Կլատտիթօնի ճառը: Այս յօդուածին ընթերցողին վրայ թողած տպաւորութիւնը այն է որ դեսպաններու մերժումը, եւրոպական համակրութիւնը և Պ. Կլատտիթօնի ճառը Պանքսթին վրայ յար ձախման և ուռմարտու գործածութեան արդիւնք է:

Լ. յս մտքով կ'ըսէ ուրիշ տեղ մը

„Անկէ զատ կը կարծեմ թէ հակառակորդները իմ լրագրիս համարումը ոչնչացնելու քաղաքական զատ նպատակ մը ունին, Զատագովելով ուռմարտով և ուրիշ միջոցներով ուժ գին և բուռն գրգռութիւնը, որ միշտ պախարակուած է իմ կողմէ և իմ թերթին միջոցաւ և իրենց գործակալներուն միջոցաւ: 1)

Եւ իր բոլոր համոզումներու իբր եղբակացութիւն կը յայտարարէ:

„Հակառակորդներու թերթին նոյն իսկ մէկ կամ երկու ուրիշ համարներուն ծախուիլը և ջրուիլը ինծի անդարմանելի քնաս պիտի պատճառէ:“

Իր պաշտօնավարութեան մասին կ'ըսէ

„Կուսակցութեան (Հնչական) գործերը 1889 էն մինչև ներկայ ժամանակը ղեկավարուեցան 7 անդամէ բաղկացած կեդրոնական քօմիթէի մը կողմէ: Ես և իմ կիներս յիշեալ քօմիթէին անդամ էինք այդ ամբողջ ժամանակամիջոցին մէջ և հիմա ալ ենք, երեք տարուան ժամանակամիջոցի մը համար վերընտրուած ըլլալով Փոքր-Ասիոյ, Թիւրքիոյ և շրջակայ երկիրներուն զանազան Հնչական Սասնաճիւղերու պատգամաւորներուն ընդհատողին որ գումարուեցաւ ի Լոնտոն օգոստոս 26 էն մինչև սեպտեմբեր 22, Կուսակցութեան սահմանադրութեան համաձայն:“ 2)

Իսկ խօսելով Կուսակցութեան Ընդհանուր Ժողովին առթիւ կ'ըսէ

„Վերջիշեալ 99 Թերթիկ Կարտէնս Դերբաս Պիւշ տունը որ իրը հասցէ տրուած է յիշեալ թերթին համար, իմ անձնական տեղեկութեան համեմատ շատ յաճախուած է Արփիար Արփիարեան անուն անձէ մը որը 1896 մայիսին մէջ արտաքսուած է Հնչական Կուսակցութեան Կեդրոնական Բօմիթէին կողմէ, այն կասկածով որ թիւրք ստիկանութեանն վճարուած լրտես մըն է: Իր արտաքսումը հաստատուեցաւ Կուսակցութեան Ընդհանուր Ժողովին որ գումարուեցաւ Լոնտոն 1896 օգոստոս և սեպտեմբեր ամիսներուն մէջ: Յիշեալ Ընդհանուր Ժողովը նաև որոշեց որ Միհրան Սըվազեան, յիշեալ թերթին արձանագրուած աւեր, Անտոն Ռշտունի և Միհրան Յամասեան և յիշեալ Արփիար Արփիարեանի միւս դաւակնցներն ալ (որոնք նոյնպէս կը յաճախեն յիշեալ տունը) պէտք է արտաքսուին Կուսակցութեանն, ըստ որում այդպիսի դաւակնցներէն և այն ալ կարգադրուեցաւ: 3)

„Սեպտեմբեր 24 է Հնչակին զլուրը գրուած Յայտարարութեան և նոյն թերթին առաջին յօդուածին մէջ յիշուած Ժողովը իմ տեղեկութիւններուս և կարծիքիս համեմատ այդ մարդերուն և իրենց մէկ քանի ընկերակիցներուն ժողովն էր: Հնչական Կուսակցութեան ոչ մէկ անդամը ներկայ էր:“ 4)

Լեւոն Մաղարեկեանի այս բոլոր յայտարարութիւններուն ներդրումով վկայած ու ստորագրած են,

- 1) Միանգամ Հնչակը յեղիւթութեան իրաւունք է, ուրեմն նա քարոզում է և հրացան, և կրակ, և ուռմա:
- Հնչակ, երբեք բռնի, 1890 խաբ, 13 ըն. երէ՛ երբեք «Երբեք, հեղեղեք բռնի: Ռոմբ կը թարգմանուի Բոմբ»
- 2) Մաղարեկեաններու կողմէ 96 սեպտեմբեր 12 թուականով հրապարակ հանուած գրութեան մը մէջ իբր Գոքը-Ասիոյ, Թուրքիոյ՝ այս պատգամաւորները միայն երկու անունով ճանչցուած են Մարիամ Մաղարեկեան և Հրաչեայ Մարալ:
- Տ. Խ.
- 3) Այս զգալարութիւններու մասին Կեդրոնական Վարչութեան կողմէ շրջաբերականով մանրամասն տեղեկութիւններ հաղորդուած է Կուսակցութեան Սասնաճիւղերուն: Ի հարկին կը հաղորդուի հանրութեան ալ:
- Տ. Խ.
- 4) Այդ ոչ-հնչականները կը կոչուին Միհրան Տամասեան, Հնչական ներկայացուցիչ Սասունի. Արթուր Օհանջան, Հնչական ներկայացուցիչ Պոլիս սեպտեմբեր 18/30 էն. Աղասի, Հնչական ներկայացուցիչ Հնչական Կուսակցութեան Չէյթուն. Ապահ, Հնչական հրամանատար Չէյթուն, Միհրան Հնչական քաջարի պատերազմի Չէյթուն. և ին. և ին. (տես, «Հնչակ» ի հաւաքածոյն.) Նմանապէս այդ ոչ-հնչականներն են Հնչական 17 Սասնաճիւղներու վկայագրերով պաշտօնական ներկայացուցիչները:
- Տ. Խ.

Պ ե ա ռ ի ո ս Ս ա ռ ի մ ե ա ն
Հ մ ա յ ե ա կ Խ ու շ ա ղ ու լ ե ա ն
Հ ր ա չ ե ա յ Ս ա ռ ա լ

և ասոնց նման ուրիշ ճշմարտախօս անձեր:

Իսկ Հնչական Կուսակցութեան ներկայացուցիչները հարկ չի տեսն որ նախաքննիչ դատարանի առջև պարզեն Կուսակցութեան գործերը բոլոր մանրամասնութիւններով: Ինչ որ անհրաժեշտ էր այն միայն բտեցաւ, թէ՛ Հնչակը ձրի կը տարածուի հայոց մէջ, թէ՛ սուպերութեան ծախքը ամբողջովին կը հոգացուի Կուսակցութեան կողմէն, և թէ Լեւոն Մաղարեկեան ու իր կիներ արտաքսուած են Կուսակցութիւնէս:

Լ.Օ.Գ.Ե.Ր.Ե.Ր.ՈՒԹ.Ի.Ի.Ն

Ինչպէս թերթիս ճակատը զրինք կ'զգուշացնէր թէ Հնչական ընկերները, թէ ամբողջ հայ հասարակութիւնը չզիտեի Հնչական Կուսակցութեան այս հրատարակութիւնը ուրիշ ու է անձնական հրատարակութեան հետ, ինչ որ ալ ըլլայ այդ անունը:

Եւ այս առթիւ կ'արտադրենք Կուսակցութեան Ընդհանուր Ժողովին սեպտեմբեր 9 թուականով Լեւոն և Սարիամ Մաղարեկեաններուն Հնչական Կուսակցութիւնէն արտաքսումի վճարգրին հետեւեալ «նկատելով» ալ:

«Միտեալով որ Կուսակցութեան թէ՛ զրամը և թէ՛ ամբողջ ինչը իրենց անշնորհ սեփականութիւնը համարելով երբեք չեն խորհած օրինական ու է կարգադրութիւն ընել, որպէս զի Կուսակցութեան ստացուածքը իրենցմէ մէկուն կեանքին հետ սերտ կապով կապուած չըլլայ և չի վտանգուի:»

«Միտեալով որ որովհետեւ միտք և զիտաւորութիւն ունեցած են Կուսակցութեան ամբողջ գործը և գործառնութիւնները կենդանացնել միմիայն իրենց ձեռքերուն մէջ, ուստի երբեք չեն ուզած որ իրենց հետ դանդաղ կապով գործիչներ, թէ՛ և գործին պահանջը միշտ զգացուցած է այդ անհրաժեշտութիւնը: Իրենց այդ դիտումները միշտ գործադրել կարենալու համար միապետական այնպիսի բըմահաճ զիրք մը բռնած են, որ շատ կարող է ծանօթ գործիչներ պաղեցուցած, շատերը հեռացուցած և շատերն ալ արտաքսած են ապօրինի միջոցներով: Եւ նոյն իսկ իրենց այդ ընթացքն է որ ծնւած է աղբին մէջ միւսնոյն նպատակը ունեցող զանազան և մեղի հակասող կուսակցութիւններ:»

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒԹ.Ի.Ն

Հնչական Կուսակցութեան Կեդրոնական Գանձարանը ըստացած է հետեւեալ նուերատուութիւնները.

ՌՈՒՄԱՆԻԱ. — Կալաթի Հնչ. Մասնաճիւղէն 100 ֆրանք.
ԱՒՅՏԻՒԱ-ՀԱՌԵՂԱՐԻԱ. — Ս ու չ ո վ ա Անդր. Արթուրեան 100 ֆր. 10 շիլին:
ԱՆԳԼԻԱ. — Հ է ս թ ի ն կ ս. ընկեր Լ. Պ. 10 շիլին:
ՊՈԼԻԱ. ընկեր Գ. Բ. 1 անդլ. ոսկի 12 շիլին:

ԽՈՐԱՀՈՎԻՏ քաղաքի Հ. Մասնաճիւղը ստացած է հետեւեալ գումարները. Լ. Պ. զըշ. 620, Ն. Մ. 124, Ա. Պ. 496 Պ. Բ. 124. — 124, Գ. Տ. 115, Ե. 115, Գ. Պ. 69, Տ. Պ. 620, Պ. Պ. 620, ՈՅՆ 620, Գ. Օ. 691 գումար 4333 զըշ. — Գարձեալ նոյն Մասնաճիւղն ստացած է պարբերաբար կատարուած հանդանակութիւններու գումարը՝ 4827 զըշ. և Հ. Շ. Ա. և Գ. Բ. ձեռքով զանազաններէ հանդանակուած 42 օսթ. ոսկին: —

ՌՈՒՄԱՆԻԱ. — Պ ու չ է շ ի Հնչ. Մ. ճիւղի Գանձարանը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ գումարները.

Ս. Խաչ 60 ֆրանք. Կէս օխա Խաչուէ 30, Հանթ Խումը 23, Չէյթուն Խումը 21. Ա. Թումասեան, Հայ մը, Մարգովիչ, Գ. Տ. Մարիոսեան, Թնդանթ, Խաչ և Առաջ երթանք 20 ական, Ռազմ Խումը 8, Ապտակ, Պ. Պ. Թապաքեւա, Տոնիկեան, Անձ մը, Գ. Արիւծ, Սեղանաւոր և Աղատութիւն 5 ական, Ժանիք 3, Կոշիկ 2, Խաչիկ Ֆիլիպեան 1 և Փոք 1. գումար 324 ֆրանք:

ՊՈԼԻԱ. — Ռ ու լ ո ճ ու չ ի Հնչ. Մ. ճիւղի Գանձարանը Գաբաւուրաց Օժանդակ Միութիւնէն շնորհակալութեամբ ստացած է 14 լէվա և 50 անթիմ: